8. Словник української мови: В 11 т. – К.: Наук. думка, 1970-1980. – Т. I-XI.

9. Співак О. Зміни в нормах дієслівного керування в сучасній українській літературній мові (20-90-і роки XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «українська мова» / Співак Орест. – К., 1997. – 25 с.

10. Степаненко Я. М. Диференціація об'єктного значення в семантико-синтаксичній структурі речення: дис. … кандидата філол. наук: 10.02.01 / Степаненко Ярослав Миколайович. – Київ, 2008. – 223 с.

11. Український орфографічний словник: понад 175 тис. слів / [уклад. В. В. Чумак [та ін.]; за ред. В. Г. Скляренка]. – Вид 9-е, переробл. і доповн. – К.: Довіра, 2009. – 1011 с.

Larysa KOLIBABA

Materials of the Dictionary of Grammatical Government of Verbs

The article is devoted to theoretical bases and principles of compilation of the first modern Ukrainian linguistic Dictionary of grammatical government of verbs. The structure of vocabulary entries is thoroughly described. The specimens of the vocabulary entries of grammatical government of verbs are offered.

Олександр Скопненко
Тетяна Цимбалюк-Скопненко

Матеріали до «Словника фразеологічних синонімів Миколи Лукаша»

Попередні матеріали до цього Словника (початок літери Б) опубліковано в дев'ятнадцятому випуску «Лексикографічного бюлетеня» (2010). Словникові статті названої майбутньої лексикографічної праці заплановано побудувати таким чином: передусім позначатиметься лексична змістова домінанта фразеологічного ряду, далі – тлумачення синонімічного ряду, у разі потреби – повторення дефініції біля деяких наступних членів синонімічного ряду із зазначенням семантичних відтінків з абзацу, фразеологічна одиниця, дібрана з перекладних та оригінальних творів, стилістичні ремарки, ілюстративні

УДК 811.161.2.373

цитати та паспортизація прикладів. Стаття міститиме також і недиференційовані варіанти фразеологічних одиниць. Усі ілюстративні приклади будуть подані без правописних змін, так, як вони засвідчені в Лукашевих перекладах.

БЕЗВИХІДЬ

ПРО СКРУТНЕ, БЕЗВИХІДНЕ СТАНОВИЩЕ, ВІДЧАЙ, ДОСАДУ

1. НЕ БА́ЧИТИ ВИ́ХОДУ. *Не мігши далі терпіти і* ***не бачивши*** *жодного иншого* ***виходу****, він* [король] *надумався викрасти в батька не одну дочку, а обох, і розповів про свою любов і про замір графові Гвіду* [Боккаччо: 818].

2. НЕМА́Є ВИ́ХОДУ *з чого і без додатка.* [Адам *(до Люцифера)*:] *Безмежне коло мудрувань твоїх, // І з нього, мабуть,* ***виходу немає*** [Мадач: 47]; *Як чоловік мудрий, він* [Лісімах] *не виявив тієї досади, а розкидав думкою, як би тому лихові зарадити, і вирішив нарешті, що* ***немає*** *иншого* ***виходу****, як тілько викрасти Кассандру* [Боккаччо: 521].

3. НІ́ДЕ/НІ́ГДЕ [НІ́ДЕ] ДІ́ТИСЬ. *Побачив Ян Бібіян, що* ***ніде дітися****, взявся за пруг бочки, підтягнувся на руках і вліз усередину* [Єлин Пелин: 27]; *–Ти добре знаєш, Пінуччо, – одказав йому трактирник, – що моя господа не для панської ночівлі, та коли вже вас тут спостигла ніч і* ***дітись*** *більше* ***нігде****, то якось уже вас обох переночую* [Боккаччо: 771].

4. НІ́КУДИ ДІВА́ТИСЯ. *Та й давай* [Цеппа] *її* [жінку] *лаяти да шпетити, і вона довго одмагалась, та мусіла врешті зо страхом признатися (бо* ***нікуди*** *було* ***діватись****), що жила з Спінеллоччом, і просила, плачучи, щоб він простив її* [Боккаччо: 718].

5. ПРОПА́ЛО ДІ́ЛО. [Улісс:] *Гвалтовні переміни й потрясіння // Основ ладу і спокою в державах // Коли щаблі зламаються в драбині // Високих задумів –* ***пропало діло****!* [Шекспір: 348].

6. ПРОПА́ЩЕ ДІ́ЛО. *Ну, якби вона була вийшла за якого пажа свого чи за челядина домового, як то часом, чув я, трапляється, то було б уже* ***діло пропаще****...* [Сервантес: 516].

7. ХОТЬ (ХОЧ) СЯДЬ ТА Й ПЛАЧ. *І так він* [лікар] *мене тим голодом доймає, що* ***хоть сядь та й плач****...* [Сервантес: 573]; *Щоразу, як дощ іде, все сюди* [у яму] *стікає. А тоді смердить так,* ***що хоч сядь та й плач*** [Стіль: 12].

8. ХОТЬ УМИРА́Й. *Уже й світ настав; дубує П'єтро на тому дубі – так ізмерз, що* ***хоть умирай****; коли бачить – так як у милю багаттє десь велике палає* [Боккаччо: 533].

9. ХОТЬ І НЕ ВЕРТА́ЙСЯ. *До нього ж то, як до чоловіка бувалого, і вдався через кілька день молодий купець: пожалівся на свою лиху годину і про-*

хав у його ради й допомоги – що йому далі в світі робити, бо в Флоренцію тепер ***хоть і не вертайся*** [Боккаччо: 739].

10. ХОЧ БИ́ЙСЯ В ГРУ́ДИ. [Мефістофель *(до Фауста)*:] *І скрізь таке,* ***хоч бийся в груди*** *– // В землі, в воді, в повітрі, – всюди // Мільйони родяться життів, // В теплі і в холоді, в сирому і в сухому...* [Гете: 55].

11. ХОЧ ГИНЬ. *Була вже ніч, а він* [Тит], *голодний і без грошей, не знав, куди податись, де знайти притулок* ***хоч гинь****...* [Боккаччо: 839].

12. ХОЧ ЗДИХА́Й. *Дві бригади, шістнадцять душ* [узяли на роботу]. *А другим* ***хоч здихай*** [Стіль: 61].

13. ХОЧ ЛЯГА́Й РИДА́Й. *Ах, оті шалені світанкові сурми! // Йти вперед не можу,* ***хоч лягай ридай****... // А були ж атаки, приступи і штурми! // Не тривожте серця, не шалійте, сурми, // Колискова пісне, душу загойдай!* [Верлен:156].

14. ХОТЬ ЛЯГА́Й ТА ПОМИРА́Й. *– Скажу тобі по правді, жінко,– признався Санчо,– що якби не мав надії в скорім часі на губернаторя вискочити, то вже мені* ***хоть лягай та помирай*** [Сервантес: 360].

15. ХОЧ ЛЯЖ ТА Й УМРИ́. [Пандар *(до Троїла)*:] *От оцей чортів кашель, оцей бісової віри кашлюк так мене мучить, так мучить, а тут іще ідіотські пригоди цієї дівчини, і все одно до одного –* ***хоч ляж та й умри****...* [Шекспір: 426].

16. ХОЧ НА СТІНУ́ ЛІЗЬ. *Заявив у поліцію, в опікунську раду* [про зникнення сина]. *А сам... Просто* ***хоч на стіну лізь****... Жінка одно рюмсає, одно рюмсає, а я за нею, мов та баба плачу...* [Стіль: 56].

17. ХОЧ ПРО́БІ КРИЧИ́. *В десять разів краще* [у школі], *як у бараках, де завжди дуло з усіх щілин і дим стояв такий, що* ***хоч пробі кричи****...* [Стіль: 191].

18. ХОЧ УМРИ́. *Багато я страждав, повір... // Тепер, зацькований, мов звір, // У різні боки я мечуся // Нема рятунку,* ***хоч умри****...* [Верлен:142].

ХТО-НЕБУДЬ ПЕРЕБУВАЄ В ДУЖЕ СКРУТНОМУ СТАНОВИЩІ

1.**ЗЕМЛЯ́ НЕ ХО́ЧЕ НОСИ́ТИ** *кого. Я був немов приголомшений, мені здавалося, що небо одцуралось од мене,* ***земля не хотіла*** *мене* ***носити****, повітря не дає мені духу для зітхань, вода – вологи для моїх сліз* [Сервантес: 168].

2.**НЕМА́Є ВИ́ХОДУ** *в кого. Бачить Бог, шкода мені брати в тебе сі гроші, бо ти купець, а купцеві все потрібен свіжий гріш; та тим, що иншого* ***виходу*** *в мене* ***немає*** *і я невдовзі зможу тобі сю позичку повернути, я приймаю її, а решту вже якось добуду – речі свої оддам у застав, абощо* [Боккаччо: 738].

3.**НЕМА́ КУДИ́ ДІВА́ТИСЬ** *кому. Джербіно переконався, що таким боєм він нічого не доб'ється; тогді взяв шлюпку, що вони пригнали з Сардінії, підпалив її і притис галерами до корабля. Як побачили те сарацини, зрозуміли, що їм* ***нема куди діватись*** *– або скоритись, або загинути* [Боккаччо: 480].

БЕЗГРОШІВ'Я

ЗОВСІМ БЕЗ ГРОШЕЙ

1. **БЕЗ ШЕ́ЛЯГА В КИШЕ́НІ.** *– Нехай би всякий лихий губернатор із свого уряду таким виходив, як отсей грішник* [Санчо], *із глибини безодньої витягнутий: з голоду омлілий, на лиці блідий і* ***без шеляга****, бачиться,* ***в кишені*** [Сервантес: 589].

2. **НЕ МА́ТИ Й СУ ЗА ДУШЕ́Ю.** *Ярмарок тривав три дні: погода весь час стояла гарна, з міста найшло багато народу (це, між іншим, і забезпечило виручку, бо докери сиділи,* ***не маючи й су за душею****...)* [Стіль: 302].

3. **НІ ШАГА́ ЗА ДУШЕ́Ю.** *– Та нащо далеко ходити... От мій син недавно оженився...* ***За душею ні шага****, роботи ніякої...* [Стіль: 62–63].

4. **НІ ШЕ́ЛЯГА.** [Єва:] *Йоганчику, мені потрібні гроші*. [Адам:] *Нема* ***ні шеляга*** *– ти все забрала* [Мадач:120].

5. **ПОРО́ЖНЯ КИШЕ́НЯ.** [Мефістофель *(до Марти)*:] *Він* [чоловік] *триста панахид // одправить наказав; //* ***Кишені*** *ж геть були* ***порожні*** [Гете: 127].

6. **ПУ́СТО В КИШЕ́НІ.** *Анрі вже й забув, коли востаннє заглядав у буфет. Хіба тільки, коли збори відбувались десь у пивній. До того ж* ***у кишені пусто*** [Стіль: 341].

У КОГО-НЕБУДЬ ДУЖЕ МАЛО АБО ЗОВСІМ НЕМАЄ ГРОШЕЙ

1. **АНІ́ ГРОШИ́НИ ЗА ДУШЕ́Ю** *в кого....* [Санчо] *підніс угору розчепірену руку: немає, мовляв, у мене* ***за душею ані грошини*** [Сервантес: 582].

2. **АНІ́ САНТИ́МА ЗА ДУШЕ́Ю** *в кого. Та нема в нього* [Лере] *самого зараз* ***ані сантима за душею****: ніхто не платить боргів, кожне дивиться, як би тільки поживитися...* [Флобер: 265].

3. **АНІ́ ШЕ́ЛЯГА ЗА ДУШЕ́Ю** *в кого. ...на мій пай припадає тисяча, а в мене зараз нема* ***ані шеляга за душею****, бо ті п'ятсот флоринів, що ти мені вернула, я зразу ж послав у Неаполь на закупівлю полотна...* [Боккаччо: 740].

БЕЗМЕЖНИЙ

ЯКИЙ НЕ МАЄ ВИДИМИХ МЕЖ

1. **НЕ МА́Є МЕЖ** *що де. – Не тим я журюся,– відповів Дон Кіхот, – що попав у твою владу, о відважний Роке, чия слава* ***не має меж*** *на всій землі, а*

тим, що через необачність мою застукали мене вояки твої при негнузданім коні, тоді як по чину мандрованого рицарства, до якого належу, я зобов'язаний всякої хвилини бути насторожі... [Сервантес: 611].

2. **НЕМА́ КІНЦЯ́** *чому.* [Мефістофель *(до Фауста)*:] *Ну що, скажи, чи мало в нас простору? // Очима кинь – **нема** йому **кінця**...* [Гете: 180].

3. **НІ КІНЦЯ́, НІ КРА́Ю.** *Світ широкий – **ні кінця, ні краю**, // Ні об'їхать, ані обійти, // А поглянеш – місця в нім немає // Для щасливих і для десяти...* [Шиллер: 186].

ЩОСЬ ДУЖЕ ДОВГО ТРИВАЄ, НЕ ЗАКІНЧУЄТЬСЯ

1. **КІНЦЯ́ НЕ БУ́ДЕ** *чому. І тоді любові нашій зійдуть // Кращі дні – **кінця не буде** їй, // Як і їхній вічній шлюбній ночі... // Знай, Лауро, і радій!* [Шиллер: 30].

2. **НЕ ВИ́ДНО КІНЦЯ́-КРА́Ю** *чому. Відчувши, що більше не зможе витримати (а **кінця-краю** тій історії **не видно** було – в такі нетрі той кавалер забрався), вона сказала йому грайливо...* [Боккаччо: 582].

3. **НЕМА́ КІНЦЯ́-КРА́Ю** *чому. – Що ж нам із ними* [книжками] *робити? – спитав парох.– Передамо їх у руки світської влади, сиріч клюшниці, а причин краще не питайте, бо інакше сьому огляду **кінця-краю не буде*** [Сервантес: 47].

4. **НЕМА́Є КРА́Ю** *чому. Тепер Емма вважала себе ще нещаснішою, ніж раніше, бо вона пізнала горе і була пересвідчена, що йому **не буде краю*** [Флобер: 118].

БЕЗПРИЧИННО

БЕЗ БУДЬ-ЯКОЇ ПРИЧИНИ

1. **З ДО́БРОГО ДИ́ВА.** [Олександр *(до Кресіди)*:] *То він* [Аякс] *засумує ні сіло ні впало, а то зрадіє **з доброго дива**. Так ніби й до всього має хист і ні до чого хисту не має...* [Шекспір:338].

2. **НІ ЗА ЩО.** *Таємниче даючи мені цю книгу* [«Процес 1-го березня»], *він* [Крюков] *сказав: – Ось почитай – які вони! Бережись, гляди,– **ні за що** погублять* [Горький: 707].

3. **НІ СІ́ЛО НІ ВПА́ЛО.** *Намислив він* [Кане делла Скала] *якось справити в Вероні пишну да розкішну учту, на яку мало прибути звідусіль багато ріжного люду, а найпаче всяких потішників та штукарів, але раптом **ні сіло ні впало** роздумав, дав гостинців декому з-поміж тих, що приїхали, та й одпустив їх* [Боккаччо: 256].

БЕЗСИЛИЙ

ЯКИЙ ЗОВСІМ НЕ ЗНАХОДИТЬ У СОБІ СИЛ, МОЖЛИВОСТЕЙ ДІЯТИ

1. **БЛІДИ́Й-БЛІДИ́Й, АЖ СВІ́ТИТЬСЯ.** *Звичайно, не скоро вона* [Жосліна] *зможе працювати, вона ще вся* ***бліда-бліда, аж світиться****, але добре, що хоч на ноги сп'ялася...* [Стіль: 360].

2. **І БЛОХИ́ ВБИ́ТИ НЕ ЗДОЛІ́В БИ.** *Так не буде ж сього, нахабо безсовісний,– а інакше тебе й назвати не можна, коли ти посмів злорічити на незрівнянну Дульсінею. Чи ти не знаєш, мудю такий, лайдаку, гунцвоте, що якби вона не вливала сили в правицю мою, то я* ***і блохи вбити не здолів би***? [Сервантес: 191].

3. **УБО́ГИЙ НА СИ́ЛУ.** [Лаврансія *(до селян)*:] *Вам би тільки мичку прясти, // дівчури,* ***на силу вбогі****, // у спідниці одягатись, // малювати щоки й брови!* [Лопе де Вега: 114].

ХТО-НЕБУДЬ НЕ В ЗМОЗІ ЩОСЬ ЗРОБИТИ

1. **НЕМА́Є СИ́ЛИ** *в кого. Немає инших ліків на ті болі, // Як смерть, що всі страждання присипляє; // Зішли ж її до мене, // Нехай урве се нидіннє злиденне, // Бо жити в мене* ***сили*** *вже* ***немає...*** [Боккаччо: 510].

2. **РУ́КИ В'Я́НУТЬ** *у кого.* [Адам *(до відьом)*:] *Чи ви змінились так, чи, може, я? // Колись же ви так любо усміхались... // Не розберу, де дійсність, а де сон. // Від ваших чарів* ***руки*** *в мене* ***в'януть*** [Мадач: 113].

БЕЗСОННЯ

ХТО-НЕБУДЬ НЕ МОЖЕ СПАТИ, ЗАСНУТИ

1. **СОН НЕ БЕРЕ́** *кого.* [Олександр *(до Кресіди)*:] *Кажуть, учора стявся* [Аякс] *в полі з Гектором та й повалив його додолу; з тої досади й сорому* ***не бере*** *вже нашого Гектора ні їжа, ані* ***сон*** [Шекспір: 338].

2. **СОН НЕ БЕРЕ́ТЬСЯ** *кому.* ***Сон не брався*** *їй* [Кателлі] *майже цілу ніч, вона все думала, що має казати мужові, як зійдеться з ним у лазні* [Боккаччо: 404].

3. **СОН НЕ ЙДЕ НА УМ** *кому. Ввірились мені // оті звуки, що аж ну! // Ночами, і то // комарики «зум-бум-бум»,– // а нам* ***сон не йде на ум****...* [З японської класичної поезії: 74].

4. **СОН НЕ ПРИХО́ДИТЬ.** *Її* [Жізелі] *серце, все її єство вібрувало, і* ***сон не приходив*** [Стіль: 240].

БЕЗСУМНІВНО

ОЧЕВИДНО, БЕЗУМОВНО, БЕЗ СУМНІВУ, ЗРОЗУМІЛО

1. **БЕЗ СУ́МНІВУ.** – *Мадонно, я не знаю, чи наша нова королева буде ласкава, але вона* ***без сумніву*** *вродлива; нехай же її пануванн*є *буде таке хороше, як її краса* [Боккаччо: 742].

2. **ВИ́ДИ́МА РІЧ.** *Погонич не зважав на тії погрози аніже (а краще б йому було зважити, ніж здоров'ям своїм так необачно важити), схопив збрую за ремінняччя і кинув її якомога далі. Як побачив те Дон Кіхот, звів очі до неба, а мислі зніс,* ***видима річ****, до володарки своєї Дульсінеї і промовив...* [Сервантес: 33].

3. **ВІДО́МА РІЧ.** *А де ж батьки їх?* ***Річ відома*** *// Вони сьогодні працюють дома; // У кожного є якісь підробітки, // Бо свято святом, а гроші брать звідки?* [Родарі: 51].

4. **НІ́ЧОГО Й БАЛА́КАТИ.** *Немає, мабуть, такого значного чоловіка, щоб одцурався такої милої сестри, а про мене, простого баришника, то* ***нічого й балакати*** [Боккаччо: 298].

5. **НЕМА́Є СУ́МНІВУ.** ***Немає*** *також ніякого* ***сумніву****, що був Сід, що був Бернардо дель Карпіо, а от в оповіданнях про їхні подвиги чимало є, на мою думку, непевного* [Сервантес: 318].

6. **НЕ МО́ЖЕ БУ́ТИ СУ́МНІВУ.** *Якби Бог судив, щоб вона була моєю, то* ***не могло*** *б* ***бути*** *жодного* ***сумніву,*** *що він ніколи не попустив би її тобі* [Боккаччо: 831].

7. **ОЧЕВИ́ДНА РІЧ.** *Крім того,* ***річ*** *цілком* ***очевидна****, що сі історії оповідано не в церкві, про справи якої слід говорити з чистою душею і нескверними словами...* [Боккаччо: 873].

8. **ПЕ́ВНА РІЧ.** [Лавренсія:] *Ані жодному* [чоловікові] *не вір!* // [Пасквала:] ***Певна річ****, од них лиш кривда* [Лопе де Вега: 34].

9. **ПО́ЗА ВСЯ́КИМ СУ́МНІВОМ.** *Дон Кіхот про всі ті речі розправляв аж надто розважливо, і обидва екзаменатори увірили* ***поза всяким сумнівом****, що він цілком здоровий і сповна розуму* [Сервантес: 341].

10. **САМО́ СОБО́Ю.** *Так, слово за словом, люди розговорились, про що –* ***само собою*** *зрозуміло...* [Стіль: 367].

11. **Я́СНА́ РІЧ.** – *Рицарі чи зброєносці, чи хто ви там єсте, не годиться вам до брами сього замку гвалтом добуватись, бо* ***річ ясна****, що такої ранньої години всі замчани ще спочивають...* [Сервантес: 285].

БІДУВАТИ

ЖИТИ В БІДНОСТІ

1. **ВІДРИВА́ТИ ВІД РО́ТА** *в кого. Що значить пощастило? Ми все життя стягалися на цей дім, у себе* ***від рота відривали****...* [Стіль: 112].

2. **ДІЙТИ́ ДО ЖЕБРАКІ́В.** *Дізнавшись, що друг його живий і високо шанується всіма співгорожанами, Ericinn допитався до його дому і став насупроти, дожидаючи, поки вийде Тит; він не думав озиватись до нього (ніяково було, що* ***до жебраків дійшов****), хотів просто показатись йому на очі...* [Боккаччо: 838].

3. **ДІЙТИ́ ДО КРА́Ю ЗЛИ́ДНІВ.** *Що примусило Тита з дорогою душею і без усяких оглядок оддати свою сестру за Ericinna, що* ***дійшов до краю злиднів*** *і убозтва – коли не дружба?* [Боккаччо: 841].

4. **ДІЙТИ́ ДО КРА́Ю УБО́ЗТВА.** *Що примусило Тита з дорогою душею і без усяких оглядок оддати свою сестру за Ericinna, що* ***дійшов до краю*** *злиднів і* ***убозтва*** *- коли не дружба?* [Боккаччо: 841].

5. **ЗІЙТИ́ НА ЗЛИ́ДНІ.** *А так, дивитись на цих старих* [Андреані] *– не скажеш, щоб вони* ***зійшли на*** *такі* ***злидні****...* [Стіль: 389].

6. **НЕМА́Є Й ШМАТКА́ ХЛІ́БА** *в кого. ...позатуливши вікна в їдальні,– так воно й краще, і нікому не видно,– вони* [м'ясник і його друзі] *обжиралися м'ясом, обпивалися винами, коли в людей* ***не було й шматка хліба****...* [Стіль: 91].

ЗАЗНАТИ БІДИ, ГОРЯ

1. **ДІЗНА́ТИ/ДОЗНА́ТИ (ДІЗНА́ТИ) БІДИ́.** *Я міг би ще кілька таких доблесних мужів назвати, які тяжчої* ***біди дізнали****, ніж ми оце тепер з тобою...* [Сервантес: 85]; *– Ви дуже немилосердні до коханців, бо притьмом бажаєте їм нещасливого кінця; щоб же вам догодити, розповім я історію трьох пар, що по короткім щасті великої* ***дознали біди*** [Боккаччо: 472].

2. **НАБІ́ГТИ ЛИ́ХА.** *Сеє сказавши* [Дон Кіхот], *зважив списа і ринувся на розмовника з такою скаженою люттю, що якби Росинант не спіткнувся ненароком і не впав серед дороги,* ***набіг*** *би необачний купець* ***лиха*** [Сервантес: 39].

3. **НАБРА́ТИСЯ ЛИ́ХА.** *Не сміючи противитись, я повів їх* [мушкетерів] *навпрошки до села, де ото священик мусив* ***набратись*** *такого* ***лиха****; правду мовити, іншої дороги я й не* знав [Гріммельсгаузен: 17].

4. **НАБРА́ТИСЯ ГО́РЯ.** *А Жакова четвірка вже за ними* [хлопцями] *ніби підмітає. Правда й першій четвірці перепадає, особливо в кого тонка шкіра. Отам* ***наберешся горя***! [Стіль: 35].

5. **НАБРА́ТИСЯ БІДИ́.** [Федеріко *(до Леонідо)*:] *Можна вільно йти до дами // просто родичам, знайомим, // не турбуючись прийомом; // а полюбиш до нестями, //* ***наберешся*** *враз* ***біди****...* [Лопе де Вега: 223].

6. **НАБРА́ТИСЯ ЧИХАВИ́ЦІ.** *Так от же яка біда: поки ви там замиритесь, поки закоролюєте в лагоді та упокої, бідний джура* ***набереться*** *доброї* ***чихавиці,*** *виглядаючи нагород та милостей* [Сервантес: 122].

7. **НАКЛИ́КАТИ БІДУ́.** [Менго:] *Ох, ми таки* ***накличемо біду****, // як буде в нас такий стояти галас.* // [Рехідор:] *Наш корабель юртує без ладу – // терпіння щогла в ньому поламалась...* [Лопе де Вега: 110].

8. **НАПИТА́ТИ БІДИ́.** *І то вже сказав, як зав'язав, воно й вам, пане, годило б ся тихо сидіти, щоб* ***біди*** *собі не* ***напитати*** [Сервантес: 111].

9. **НАПИТА́ТИ/НАПИ́ТУВАТИ ЛИ́ХА.** *...охоче визнаю, що як не прийму ради твоєї* [, Лотаріо]*, а піду своїм трибом, можу одбігти блага й* ***напитати*** *собі* ***лиха*** [Сервантес: 212]; *– Не раз бувало, коханії дами, що, хто з людей сміятись поривався, а найпаче з того, що шанувати годиться, сам наруги приймав і* ***лиха*** *собі* ***напитував*** [Боккаччо: 274].

10. **ОДБІ́ГТИ БЛА́ГА.** *...охоче визнаю, що як не прийму ради твоєї* [, Лотаріо], *а піду своїм трибом, можу* ***одбігти блага*** *й напитати собі лиха* [Сервантес: 212].

11. **ПОКОТИ́ТИСЯ ВНИЗ.** *Чим менша віддаль, що відокремлює таких людей* [як Ернест і Леа] *від бідняків, тим старанніше вони її зберігають, щоб не* ***покотитись****, буває,* ***вниз*** [Стіль: 112].

12. **ПОПА́СТИ В БІДУ́.** *Отак жила я в домі своїх отця-неньки,– про се життя я не для того так докладно розповідаю, щоб ним хвалитись або чванитись моїми достатками, лише для того, щоб показати, як без вини моєї з тих гараздів* ***попала*** *я* ***в*** *таку от гірку* ***біду*** [Сервантес: 173].

13. **ПОТРА́ПИТИ В БІДУ́.** *Мамка дуже смутилася тим, що втеряла свою паню та* ***потрапила в біду*** *разом із її дітьми, і плакала гірко-прегірко* [Боккаччо: 309].

14. **ПРИЙМА́ТИ ГО́ЛОД І ХО́ЛОД.** *Бог його святий відає, чи мені його надовго стане, бо, щоб ти знав, товаришу, джури у мандрованих лицарів* ***приймають голод і холод*** *і всяку нуждоту, що до ладу й не розкажеш, хіба на своїй шкурі спробуєш* [Сервантес: 200].

15. **ПРИЙМА́ТИ НУЖДО́ТУ.** *– Бог його святий відає, чи мені його надовго стане, бо, щоб ти знав, товаришу, джури у мандрованих лицарів* ***приймають*** *голод і холод і всяку* ***нуждоту****, що до ладу й не розкажеш, хіба на своїй шкурі спробуєш* [Сервантес: 200].

16. **ПРИЙМА́ТИ НУЖДУ́.** *...та сказавши, що студент бідує, я можу нічого вже більше не говорити про його нещасну долю, бо бідному ніде нема добра. Він* ***приймає*** *всяку* ***нужду****: голод, холод, наготу, а часом то і все заразом* [Сервантес: 257].

17. **ПРИКУПИ́ТИ ЛИ́ХА.** *В не дуже давні часи один бідний неаполітанець узяв собі за жінку хорошу та вродливу дівку на ймення Перонелла, та й жив із нею,* ***лиха прикупивши****: сам ходив по людях мулярувати, а вона дома пряжу пряла* [Боккаччо: 621].

18. **УПА́СТИ В БІДУ́.** [Теодоро:] *Якщо я* ***впаду в біду****, // будем винні ми обоє; // що ж нам діяти з тобою?* [Лопе де Вега: 228].

19. **УСКО́ЧИТИ В БІДУ́.** *Щоб же нам по нехоті чи по недбалості своїй та не* ***вскочити в біду****, якої при бажанні можна було б так чи сяк уникнути, думка в мене така (не знаю, чи ви на те пристанете), що треба нам, як єсть, відсіль тікати, як то й раніш люди робили, і зараз роблять* [Боккаччо: 226].

20. **ХОДИ́ТИ ТРО́ХИ НЕ БО́СИМ.** *Отак жили-терпіли обидва хлопці не рік і не два разом із мамкою в домі мессера Ґваспарріні, робили всяку чорну роботу й* ***ходили*** *обдерті,* ***трохи не босі*** [Боккаччо: 309].

ХТО-НЕБУДЬ ПОТРАПИВ У СКЛАДНЕ, СКРУТНЕ СТАНОВИЩЕ

1. **БІДА́ ДОСТУ́КУЄТЬСЯ У ДВЕ́РІ.** [Апостол Петро:] *Та як* ***біда достукається в двері****, // Як грізний божий перст // тебе* [, роде суєтний,] *діткне, // Ти нітишся в відчаї малодушнім* [Мадач: 82].

2. **БІДА́ ПРИПА́ЛА** *кому. Санчо видобув із своєї торби шмат хліба й грудку сиру, дав хлопцеві й промовив: – На тобі, брате Андресе, бо всім нам така сама* ***біда припала****. – Яка там іще біда? – спитав Андрес* [Сервантес: 199].

3. **БІДА́ ПРИТИ́СЛА.** [Трістан *(до Діани)*:] *Ох, який же той щасливий, // хто навчився змалку грати! // Як* ***біда*** *коли* ***притисне****...* [Лопе де Вега: 110].

4. **ЗЛИ́ДНІ НАСІ́ЛИ** *на кого.* [Люцифер:] *На жіночку його* [засудженого] // ***насіли злидні,*** // *А панський син був молодий і добрий – // Вони зійшлися і про все забули* [Мадач: 178].

5. **ЗЛИ́ДНІ ПОСІ́ЛИ.** *...слово по слову та й уговорив* [Ламберто] *їх* [братів] *спродати ту мізерію, що їм іще лишилась, і з'їхати разом із дому, поки зовсім* ***злидні*** *не* ***посіли*** [Боккаччо: 284].

6. **ЗЛИ́ДНІ ПРИКРУТИ́ЛИ** *кого. Ну й люди ж – так усіх* ***злидні прикрутили****, що одне одного ладні в ложці води утопити* [Стіль: 35].

7. **ЗЛИ́ДНІ ПРИСІ́ЛИ** *кого. Коли його* [Федеріго] *отак* ***присіли*** *крайні* ***злидні,*** *сталося якось, що муж монни Джованни захворів і, чуючися присмертним, написав духівницю* [Боккаччо: 561].

8. **ЛИ́ХО ПОБИ́ЛО** *кого. – Що воно за знак, дитино моя? Вчора ввечері, до того, як нас* ***побило*** *се нежданe* ***лихо****, бачив я тебе в звичайному домашньому вбранні...* [Сервантес: 269].

9. **ЛИ́ХО ПРИБИ́ЛО** *кого. Насилу встав сердега* [Ансельмо] *й добрався якось до приятеля, що не знав іще про його непорадну годину, та як побачив, який він жовтий, худий та марний, зразу догадався, що якесь тяжке* ***лихо*** *так його* ***прибило*** [Сервантес: 233].

10. **ЛИ́ХО СПОСТИ́ГЛО** *кого. Коли вдова побачила, що й служницю, од якої вона найбільшої чекала допомоги, таке несподіване* ***лихо спостигло,*** *то знов із великого жалю почала так ревне плакати, що й наймит, не змігши її вгамувати, і собі з горя заплакав* [Боккаччо: 715].

11. **ЛИ́ХО СПІТКА́ЛО** *кого. Мені здається, що ми живемо тут лише для того, щоб дивитися, по волі чи по неволі, скільки мертвяків переносять щодня на гробовище, та слухати, чи тутешні черці, од яких лишилися самі недогибки, правлять іще службу в належну годину, та своїм убраннєм виявляти кождому стрічному, яке велике* ***лихо*** *нас* ***спіткало*** [Боккаччо: 225].

12. **НЕСТА́ТКИ ПРИТИ́СЛИ** *кого. Скрізь голод, холод, злидні. // Людей* ***притисли нестатки*** *– // Борги, податки, видатки, // Плати за квартиру, за газ...* [Родарі: 55].

13. **НЕЩА́СТЄ СПОСТИ́ГЛО** *що. – Мій пане, – одказав той, –* ***нещастє спостигло*** *тую галеру; чув на Кріті, де висадився, що поблизу Сіцілії налетів на неї страшний вітер-північник і одкинув кудись на мілини берберійські, так що ніхто не врятувався; і моїх двоє братів теж там загинули* [Боккаччо: 851].

14. **НУЖДА́ ПРИПА́ЛА** *кому. – То слухай же сюди, Терезо,– сказав Санчо,– я веселий, бо знов стаю на службу до пана Дон Кіхота, що втретє надумав їхати пригод шукать; отож і я з ним їду, бо* ***нужда*** *мені* ***припала****, та й надія, бачиш, світить, що ще десь сотню талярів добуду намість тих, що вже потратили* [Сервантес: 359].

15. **ПРИТИ́СЛО ГО́РЕ** *кого. Хоч як людину* ***притисне горе*** *і біда****,*** *а таки вона жива, чом би їй не послухати ради, як рада та йде од щирого серця?* [Сервантес: 172].

16. **СПА́ЛО БЕЗГОЛО́В'Я** *на кого. Недарма ж то, Санчо, кажуть люди: «Не чекай дяки од репаного мугиряки». Якби я був тобі повірив і послухався тебе, то не* ***спало*** *б на нас таке* ***безголов'я*** [Сервантес: 131].

17. **УПА́ЛО БЕЗГОЛО́В'Я.** *Нічого більше їм не кажучи, підійшов* [Дон Кіхот] *до Доротеї, приклякнув перед нею і почав слебізувати своєю мудрованою*

рицарщиною, просячи, аби її велич уділила йому з ласки своєї призвоління стати на поміч властителеві сього замку, на котрого великеє ***впало безголов'я*** [Сервантес: 290].

Джерела

Боккаччо Боккаччо Джованні. Декамерон / З італ. пер. М. Лукаш; упорядкув., редагування Л. Череватенка. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2006. – 896 с.

Верлен Верлен Поль. Лірика / Пер. з франц. М. Рильський, М. Лукаш, Г. Кочур. – К.: Дніпро, 1968. – 174 с.

Гете Гете Йоганн Вольфганг. Фауст: Трагедія / Пер. з нім. М. Лукаш. – К., 1981. – 540 с.

Горький Горький Максим. Сторож / Пер. з рос. М. Лукаш // Горький М. Твори: У 16-и т. – Т. 8. – К.: Держлітвидав, 1953. – С. 696–721.

Гріммельсгаузен Гріммельсгаузен Ганс Якоб Крістоффель фон. Пригоди Простака Простаковича [Уривки] / Пер. з нім. М. Лукаш // Україна. – 1988. – № 50. – С. 16–17.

Єлин Пелин Єлін Пелін. Ян Бібіян: Повість-казка / Пер. з болг. М. Лукаш. – К.: Дитвидав УРСР, 1961. – 195 с.

Лопе де Вега Вега Карпіо Лопе Фелікс де. Овеча криниця. Собака на сіні / Пер. з ісп. М. Лукаш. – К., 1962. – 359 с.

Мадач Мадач Імре. Трагедія людини: Драматична поема / Пер. з угор. М. Лукаш. – К.: Дніпро,1967. – 252 с.

Сервантес Сервантес Сааведра Мігель де. Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі / Пер. з ісп. М. Лукаш, А. Перепадя. – К., 1995. – 703 с.

Стіль Стіль Андре. Перший удар / Пер. з франц. М. Лукаш. – К., 1953. – 412 с.

Флобер Флобер Гюстав. Мадам Боварі. Побут провінції / Пер. з франц. М. Лукаш. – К., 1961. – 237 с.

Шекспір Шекспір Вільям. Троїл і Крессіда: Драма / Пер. з англ. М. Лукаш // Шекспір Вільям. Твори: В 6-ти т. – Т. 4. – К., 1986. – С. 331 – 435.

Шиллер Шіллер Фрідріх. Лірика / Пер. з нім. М. Лукаш. – К.: Дніпро, 1990. – 195 с.

З японської класичної поезії З японської класичної поезії // М. О. Лукаш. Від Боккаччо до Аполлінера: Переклади / Ред., упоряд., авт. передм. М. Н. Москаленко. – К.: Дніпро, 1990. – С. 44–91.

Tetyana TSYMBALYUK-SKOPNENKO
Oleksandr SKOPNENKO

Materials for the «Phraseological Synonyms Dictionary of Mykola Lukash»

This publication contains phraseological synonyms, taken from the translations of Mykola Lukash (registered article *безвихідь – бідувати*). These registered articles have illustrative quotes from translated and original works of Mykola Lukash. Materials will be included in the future «Phraseological synonyms dictionary of Mykola Lukash»

Оксана Тищенко

Актуалізовані та нові слова й значення (матеріали до словника)

Робоча група відділу лексикології та лексикографії Інституту української мови НАН України у 2010 р. підготувала перший випуск словникових матеріалів «Нові й актуалізовані слова та значення» (2002–2010) (кер. проекту і відп. ред. О. Тищенко, авт. колектив: В. Балог, Н. Лозова, Л. Тименко, О. Тищенко) (далі – Матеріали), де зафіксовано нову й актуалізовану лексику й фразеологію, а також раніше відому лексику, не зафіксовану в інших лексикографічних джерелах, але поширену в сучасній мові [29].

У пропонованих словникових статтях, що є пробними для наступного випуску Матеріалів, опрацьовано актуалізовані лексеми, зафіксовані, але не витлумачені в інших словниках одиниці, а також ті, що набули нового, ще не зафіксованого, значення.

Основне призначення Матеріалів – виявити нове в лексичному й фразеологічному складі сучасної української мови й продемонструвати якісні, кількісні зміни відносно вже наявного в узусі або зафіксованого в словниках. Суттєвою в цьому контексті є форма зв'язку інформації в Матеріалах з інформацією в інших лексикографічних джерелах. Цей зв'язок виявляється, зокрема, на рівні паспортизації реєстрових одиниць (позначками ˇ, *, **, •, •*, →):

ˇ **слово, словосполуку** раніше вже зафіксовано в певному лексикографічному джерелі, але з іншим значенням або без тлумачення.

УДК 81'373.23:81'374